

SPELLING EN GRAMMATICA

Inhoudsopgave

1.	Spelling	4
1.1.	Inleiding.....	4
1.2.	Spelling van de bastaardwoorden.....	4
1.3.	Aaneenschrijven of koppelteken.....	5
1.4.	De tussen-n in samenstellingen.....	7
1.5.	De tussen-s in samenstellingen	9
1.6.	Meervoudsvorming.....	10
1.7.	Accenttekens.....	11
1.8.	Werkwoordsvervoegingen	12
1.9.	Vervoeging van de Engelse leenwerkwoorden	13
2.	Grammatica: valkuilen van onze taal	14
2.1.	Contaminaties en onbedoelde dubbele ontkenningen.....	14
2.2.	Pleonasme en tautologie.....	14
2.3.	Foutieve samentrekking	15
2.4.	Foute beknopte bijzinnen	15
2.5.	Te, ten of ter?	16
2.6.	Als of dan?	16
2.7.	Wier, wiens, waarvan of van wie?	17
2.8.	Hij of zij? Hem of haar?	17
2.9.	Die, dat of wat?	18
2.10.	Enkelvoud of meervoud	18
2.11.	Alle of allen? Enkele of enkelen?	19
2.12.	Er vanaf of ervan af?	19

1. Spelling

1.1. Inleiding

Dit hoofdstuk biedt een overzicht van de belangrijkste spellingregels op grond van de nieuwe editie van de Woordenlijst van de Nederlandse taal, oktober 2005. Een volledig overzicht is te vinden in de Leidraad van de Woordenlijst.

1.2. Spelling van de bastaardwoorden

Van oorsprong Latijnse of Franse woorden (bastaardwoorden) die een *k*-klank hebben, worden met *c* of *qu* gespeld. Dat geldt bijvoorbeeld voor:

contact, directeur, inspecteur, controle, product, college, actrice, conform, cadeau, locatie, reactie, consequent, conclusie, quasi, enquête, correctie

Van een aantal woorden uit deze groep is in 1995 de spelwijze met een *k* vastgesteld, omdat dat de meest gebruikte (vernederlandste) vorm was. Het gaat hier bijvoorbeeld om:

kopie, akte, lokaal, karakter, oktober, vakantie, klassiek, akkoord, praktijk, kritiek, kwadraat, elektriciteit

Soms treden er door deze uitzonderingen inconsequente reeksen op: *locatie/lokaal*, *akkoord/accorderen*. Gelukkig gaat het hier slechts om enkele gevallen. Let ook op de spelwijze van *elektronica* en *elektrocutie*.

Twee lijsten met voorbeelden (van *k*- en *c*-woorden) ziet u hieronder.

Met een k

akkoord (maar: accorderen)	kerosine
anekdote	klasseren
cirkel	klassiek
dokter (maar: doctor)	kliniek
elektricien	kolonie
elektrode	kopie
elektriciteit	kopiëren
fotokopie	korporaal
frikadel	korset
helikopter	kosmetisch
hypothekeer	kostuum
kabinet	krediet
kadaster	kritiek (maar: criticus)
kadaver	kroket
kajak	lokaliseren
kalender	lokaal
kaliber	kosmos
kalibreren	oktober
kandidaat	praktijk
kantine	predikaat
kapsones	riskeren
karbonade	sekte
kardinaal	ticket
karikatuur	traktaat
karma	traktatie
karton	vakantie
kassa	vulkanisatie

Met een c

academie	clandestien
accijns	classificatie
accommodatie	clausule
accorderen (maar: akkoord)	cliché
accountant	cliënt
accrediteren	coach
acryl	code
actief	comfort
actueel	component
actie	compromis
acuut	concept
adjunct	concern
attractie	conclaaf
aspect	conclusie
cabine	conflict
cachet	controle
cadeau	direct
café	effect
cafeteria	fabricage
camera	factor
camoufleren	fiscus
capaciteit	focus
capsule	indicatie
caravan	insect
carburator	inspecteur
cargo	lectuur
carpool	locatie
carrière	object
carrosserie	product
cassatie	publicatie
cassette	secundair
catalogus	selectie
chic	structuur
circa	traject

1.3. Aaneenschrijven of koppelteken**Hoofregel**

De hoofregel voor het spellen van een samengesteld woord is heel eenvoudig: voeg de samenstellende delen aaneen als die geen afkorting zijn of hoofdletters bevatten.

Voorbeelden: *belastingverlaging, vakantiedagen, buitendienstmedewerker, accountmanager, overgangsregeling, nachtdienst.*

De regel geldt sinds 2005 ook voor samenstellingen met Engelse delen, zoals: *online, fitnesscentrum, accountmanager, airbag, computernerd, humanresourcesmanager, opensourcesoftware, eyeopener.*

Let op: Als het niet om een samenstelling gaat, maar om een woordgroep (het eerste deel is een bezitsaanduiding, een telwoord of een bijvoeglijk naamwoord), dan worden de delen, net als in het Nederlands, los geschreven. Voorbeelden: *blind date, collector's item, full colour, low budget, off the record, real time, second opinion, compact disc.*

Ook drieledige samenstellingen (samengestelde woorden die uit drie delen bestaan) schrijven we aaneen: *langetermijnplanning, kleineondernemersregeling, hogesnelheidslijn, gekkekoeienziekte, humanresourcesmanager, handsfreecarkit, multiplechoicevraag, worstcasescenario, realtimebeurskoersen.*

Invoegen van een koppelteken

De spelling van samengestelde woorden kan problemen opleveren als er door het aaneenschrijven van de delen een vreemd of onleesbaar woordbeeld ontstaat. Dat is bijvoorbeeld het geval bij woorden als

autoongeluk, douaneunie en *renteinkomsten*. Omdat de *oo*, *eu* en *ei* ook als één klank gelezen kunnen worden, zijn deze woorden door het aaneenschrijven van de samenstellende delen minder gemakkelijk herkenbaar. Daarom zetten we in dergelijke woorden bij klinkerbotsing een koppelteken. Van klinkerbotsing is sprake in de volgende combinaties van klinkers:

aa: thema-avond
 ae: horeca-etablisement
 ai: valuta-inkomsten
 au: massa-uitkomst
 ee: café-eigenaar
 ei: rente-inkomsten
 eu: douane-unie
 ie: roei-equipe
 ii: kiwi-import
 ij: ski-jack
 oe: zo-even
 oi: auto-inbraak
 oo: auto-ongeluk
 ou: radio-uurtje
 ui: accu-import
 uu: continu-uitstoot

Bij klinkercombinaties die niet in deze lijst voorkomen, zetten we geen koppelteken:

ao: cameraopstelling
 ea: suppletieaangifte
 eo: licentieovereenkomst
 ia: antiapartheid
 iji: rijinstructeur
 io: skiongeluk
 iu: miniurn
 oa: fotoalbum
 ua: milieuactivist
 ue: bureaueigenaar
 uo: menuoptie

In de volgende gevallen zetten we ook een koppelteken tussen de samenstellende delen:

1. In samenstellingen met letters, cijfers en tekens: *BTW-tarief, verbindings-s, CDW-bepalingen, EG-voorschriftgeving, 65-plusser, 4%-regeling, €-teken, T-kruising, NOS-journaal*.
2. In samenstellingen met als eerste deel: *niet, non, bijna, oud, ex, adjunct, aspirant, substituut, chef, kandidaat, interim, stagiair, leerling, assistent, collega of meester: adjunct-directeur, leerling-loodgieter, assistent-notaris, oud-voorzitter, vice-president, niet-roker, ex-vrouw*. Let op: *anti, co, des, duo, semi, pro* en *sub* komen direct aan woord vast: *desinteresse, duozitje, subtropisch, coauteur*.
3. Bij rang aanduidingen: *minister-president, adjunct-commies, directeur-generaal, executeur-testamentair*.
4. Alle aardrijkskundige samengestelde namen: *West-Fries, Midden-Amerika, Oost-Spanje, West-Vlaams*.
5. Bij woordgroepen met gelijkwaardige delen zoals: *leer-werktraject, man-vrouwfirma, prijs-kwaliteitverhouding*.

1.4. De tussen-n in samenstellingen

In 1995 zijn er nieuwe regels opgesteld voor de tussen-n in samenstellingen. In 2006 vindt er een kleine aanpassing plaats: één van de uitzonderingsregels wordt geschrapt. Het gaat om de samenstellingen waarbij het eerste deel verwijst naar een dier en het tweede deel een plantkundige aanduiding is: *paarde(n)bloem*, *katte(n)kruid*. Deze woorden krijgen vanaf dat moment dus weer een spelwijze met tussen-n.

De regels zijn niet van toepassing op samenstellingen waarvan het eerste deel als afzonderlijk woord al op -en eindigt, zoals *binnendeur*, *havenhoofd* en *rekenmeester*. Ook gelden de regels niet voor samenstellingen met een oude naamvals-n. Deze n blijft gewoon staan: 's *anderendaags*, *grotendeels*, *meestentijds*, *merendeel*.

In schema

Hieronder ziet u de hoofdregel voor de tussen-n weergegeven in een schema.

Is het linkerdeel een zelfstandig naamwoord?			
nee	ja		
-e-	Heeft het linkerdeel een m.v. op –en?		
<i>rodekool</i> <i>spinnewiel</i>	nee	ja	
	-e-	Heeft het linkerdeel een m.v. op –es?	
<i>aspergesoep</i> <i>gerstenat</i>	ja	nee	
	-e-	-en-	
	<i>weidevogel</i> <i>gedachtegang</i>	<i>perensap</i> , <i>kippensoep</i> <i>vrouwenverblijf</i>	

Hieronder vindt u een toelichting op de hoofdregel. Daarna is een overzicht opgenomen van de uitsluitingen (de gevallen waarin we de hoofdregel niet toepassen) en van de uitzonderingen (de gevallen die uitgezonderd zijn van de hoofdregel).

Hoofdregel

We schrijven de tussenklank als –en als het linkerdeel van de samenstelling een zelfstandig naamwoord is dat een meervoud heeft op –en, maar geen meervoud op –es. In andere gevallen schrijven we –e.

Dat geldt bijvoorbeeld voor: *zelfstandigenaftrek*, *getuigenloon*, *aandelenkapitaal*, *uitgavenpatroon*, *bessensap*, *boerendochter*, *boekenbon*, *kippensoep*, *krantenartikel*, *perensap*, *lerarenopleiding*, *linzensoep*.

Drie gevallen waarin we de hoofdregel niet toepassen

- Als het linkerdeel van de samenstelling al eindigt op –en, is er geen echte tussenklank. We behouden de schrijfwijze van dat deel. Voorbeelden: *havengebied*, *keukentafel*, *molensteen*.
- In sommige samenstellingen kunnen we de samenstellende delen nauwelijks of niet herkennen. We noemen ze versteende samenstellingen. Andere woorden lijken alleen maar op samenstellingen, maar zijn dat eigenlijk niet. Op deze woorden passen we de regel niet toe. Het gaat hier vaak om verouderde woorden, die in de zakelijke schrijfwijze nauwelijks voorkomen. Voorbeelden: *apezuur*, *bullebak*, *elleboog*, *kinnebak*, *klerezooi*, *schattebout*, *zinnebeeld*. Het woord *ruggespraak* hoort ook in deze lijst thuis.
- Sommige samenstellingen zijn ontstaan doordat een woordgroep aan elkaar is gegroeid. Vaak hebben de zelfstandige naamwoorden een oude naamvalsvorm. Deze naamvalsvorm bepaalt dan de schrijfwijze. Voorbeelden: *goedendag*, *grotendeels*, *ingebrekestelling*, *meestentijds*, *merendeel*, *ondercurateleplaatsing*.

Drie uitzonderingen op de hoofdregel

1. Als het linkerdeel van een samenstelling verwijst naar een persoon of zaak die in de gegeven context uniek is, schrijven we *-e*. Een handjevol woorden valt in deze categorie. Het gaat om de samenstellingen met *Onze-Lieve-Vrouw*, *zon*, *maan* en *hel*. Voorbeelden: *onzelieievrouwebedstro*, *zonnestraal*, *zonnebril*, *maneschijn*, *helleveeg*. Ook de woorden *Koninginnedag* en *koninginnenacht* schrijven we zonder tussen-*n*. Het woord *koninginnensoep* krijgt wel een tussen-*n*, omdat dit woord niet verwijst naar onze koningin.
2. Als het linkerdeel van een samenstelling een versterkende betekenis heeft en het geheel is een bijvoeglijk naamwoord, dan schrijven we *-e*. Voorbeelden: *apetrots*, *beresterk*, *boordevol*, *stekeblind*.
3. Het eerste deel van de samenstelling is een vrouwelijke neenvorm met een stomme *e* (klinkt als "eh") achter het grondwoord, zoals *studente*. "Vrouwelijke neenvorm" wil zeggen dat er een mannelijke tegenhanger van het woord bestaat, zoals *student*. De samenstellingen met deze vrouwelijke neenvormen krijgen net zoals hun mannelijke tegenhangers een tussen-*n*: *studentenzwangerschap*, *agentenuniformrokje*.

Woorden op –e die in een samenstelling geen -n- krijgen

In de tabel hierna ziet u woorden die eindigen op een -e en een (dubbel) meervoud hebben op -en en -s. Ze krijgen in een samenstelling geen tussen-n: *aktetas, aangiftebiljet, gemeenteambtenaar*.

Woorden op –e (geen –n in een samenstelling)

aangifte	eigenaresse	methode
aanname	einde	oorkonde
akte	etappe	oplage
analyse	fase	opname
attitude	geboorte	orde
barricade	gedaante	parterre
bede	gedachte	pauze
behoefte	gelofte	periode
belofte	gemeente	ronde
bijdrage	gewoonte	route
bode	hoogte	schade
boete	kade	uitgifte
cassette	keuze	volume
collecte	kudde	waarde
diepte	lade	zone
douane	lengte	

We schrijven dus zonder tussen-n:

aangifte dossier, aannamebeleid, attitudeprobleem, behoeftebevrediging, bijdragebedrag, boeterente, cassettedeck, douaneambtenaar, geboorteakte, gedaantewisseling, gedachtestroom, gemeentehuis, hoogtevrees, keuzevrijheid, opnameafdeling, pauzemuziekje, rondewinnaar, routeplanner, schadeuitkering.

1.5. De tussen-s in samenstellingen

Schrijf in de volgende gevallen een tussen-s in een samenstelling:

1. Het eerste deel eindigt als afzonderlijk woord niet op een sisklank en het tweede deel begint niet met een sisklank, maar tussen de delen hoort u wel een s (klank): *heffingsrente, afschrijvingskosten, vennootschapsbelasting, ondernemersregeling, bakkersroom, moederskindje, meningsverschil, stadsdeel*.
2. Het tweede deel begint met een sisklank, en als u een vergelijkbare samenstelling maakt, verschijnt er een s: *jongensschool, want jongensboek; werknemersspaarregeling, want werknemersaandeel; aflossingsschema, want aflossingstermijn; uitkeringspecificatie, want uitkeringsgerechtigde*.

Helaas gaat de tweede regel niet altijd op (in de Woordenlijst: *tijdperk, tijdmetr, tijdsbalk, tijdsindeling* enz.) Ook: *beroepschrift* en *beroepsprocedure*.

Er zijn veel samenstellingen die door de één met tussen-s en door de ander zonder tussen-s worden uitgesproken. In deze gevallen heeft u de keuze, beide spelwijzen zijn toegestaan (dit was al zo).

Voorbeelden:

- dood(s)kist;
- drug(s)beleid;
- inkoop(s)prijs;
- tijd(s)verschil;
- voorbehoed(s)middel.

Schrijf geen -s in samenstellingen met belasting: *belastingaangifte*.

1.6. Meervoudsvorming

Woorden die eindigen op a, i, o, u en y, krijgen 's in het meervoud:

- agenda's, legenda's;
- taxi's, ski's;
- macro's, veto's,
- paraplu's, accu's;
- baby's, (tenzij de y wordt voorafgegaan door een klinker, bijv. essay - essays).

De apostrof staat er voor de uitspraak: vergelijk *agendas, taxis, kanos, paraplu's, babys*.

In alle andere gevallen komt de s direct achter het zelfstandig naamwoord. (Dus als het woord eindigt op *e, é, ie, ee, eau, ieu, ui*.)

Voorbeelden:

- rondes, vitamines,
- cafés, procédés, logés
- acties, fusies, noties, families
- dictees, entrees;
- cadeaus, bureaux, niveaus.

Woorden die eindigen op *-ie* met klemtoon krijgen *-ën*:

- melodieën;
- strategieën;
- knieën;
- fantasieën.

Woorden die eindigen op *-ie* zonder klemtoon krijgen meestal *-s*:

- series;
- vakanties.

Soms krijgen deze woorden een *-n*, waarbij dan de laatste *-e* een trema krijgt:

- poriën;
- oliën;
- ceremoniën.

Woorden die eindigen op *-ee* krijgen meestal *-ën*:

- zeeën;
- ideeën;
- reeën.

Soms krijgen deze woorden een *-s*:

- abonnees;
- dictees.

Woorden die aan het Latijn zijn ontleend, hebben naast de oorspronkelijke Latijnse vorm vaak een Nederlandse meervoudsvorm:

- museums/musea;
- catalogussen/catalogi.

Soms is alleen de Nederlandse meervoudsvorm mogelijk:

- prospectussen;
- cactussen;
- rebussen.

1.7. Accenttekens

In onze taal gebruiken we drie accenttekens om de uitspraak aan te geven. Dat zijn: accent aigu (zoals op de *é* in *logé*), de accent grave (zoals op de *è* in *scène*) en de accent circonflexe (zoals op de *ê* in *crêpe*). In woorden van Franse herkomst die inmiddels algemeen gangbaar zijn geworden in onze taal, gebruiken we deze accenttekens alleen nog op de e: *é*, *è* en *ê*. Voorbeelden: *comité*, *coupé*, *crêpe*, *fêter*, *scène*, *volière*.

De *â*, *ô*, *û* en *á* worden voor deze categorie woorden dus niet (meer) gebruikt: *contrôle*, *paté*, *compote*, *ragout*.

Vrouwelijke nevenvormen van woorden op *é* krijgen geen *ée* maar *ee*: *attachee*, *prostituee* (vóór 1995 schreven we nog: *attachée*, *prostituée*).

Als de eerste lettergreep in het Frans bestaat uit een *é* of medeklinker(s) plus *é*, dan blijft het accentteken ook achterwege: *bechamelsaus*, *etage*, *rechaud*, *present*.

In niet-algemeen gangbare woorden en uitdrukkingen - die nog als zuiver Frans worden aangevoeld - blijven de accenttekens staan: *à*, *dégénéré*, *déjà vu*, *tête-à-tête*.

Let op

Het is *per se* en *surseance* (zonder accenten!).

1.8. Werkwoordsvervoegingen

werken

o.t.t.	o.v.t.	voltooid deelwoord
.....	.....	.....
ik werk	ik werkte	gewerkt
jij werkt / werk jij	jij werkte / werkte jij	
hij/zij/het werkt	hij/zij/het werkte	ik heb gewerkt
wij werken	wij werkten	de gewerkte uren
jullie werken	jullie werkten	
zij werken	zij werkten	

branden

o.t.t.	o.v.t.	voltooid deelwoord
.....	.....	.....
ik brand	ik brandde	gebrand
jij brandt / brand jij	jij brandde /brandde jij	
hij/zij/het brandt	hij/zij/het brandde	het vuur heeft gebrand
wij branden	wij brandden	de gebrande noten
jullie branden	jullie brandden	
zij branden	zij brandden	

beloven

o.t.t.	o.v.t.	voltooid deelwoord
.....	.....	.....
ik beloof	ik beloofde	beloofd
jij belooft/ beloof jij	jij beloofde / beloofde jij	
hij/zij/het belooft	hij/zij/het beloofde	ik heb beloofd
wij beloven	wij beloofden	de beloofde
jullie beloven	jullie beloofden	toestemming
zij beloven	zij beloofden	

wachten

o.t.t.	o.v.t.	voltooid deelwoord
.....	.....	.....
ik wacht	ik wachtte	gewacht
jij wacht / wacht jij	jij wachtte / wachtte jij	
hij/zij/het wacht	hij/zij/het wachtte	ik heb gewacht
wij wachten	wij wachtten	de afgewachte beslissing
jullie wachten	jullie wachtten	
zij wachten	zij wachtten	

joggen

o.t.t.	o.v.t.	voltooid deelwoord
ik jog	ik jogde	gejogd
jij jogt / jog jij	jij jogde / jogde jij	
hij/zij jogt	hij/zij jogde	ik heb gejogd
wij joggen	wij jogden	de gejogde afstand
jullie joggen	jullie jogden	
zij joggen	zij jogden	

1.9. Vervoeging van de Engelse leenwerkwoorden

De basisregels voor de vervoeging gelden voor alle werkwoorden, dus ook die voor Engelse. Dat wil zeggen dat u de stam van het Engelse werkwoord als uitgangspunt neemt en (eventueel) de 'T eX-KoFSCHiP-regel toepast.

Voorbeelden

o.t.t.	o.v.t.	voltooid deelwoord
ik download	ik downloadde	gedownload
jij downloadt / download jij	jij downloadde / downloadde jij	ik heb gedownload
hij/zij/het downloadt	hij/zij/het downloadde	de gedownloadde uren
wij downloaden	wij downloadden	
jullie downloaden	jullie downloadden	
zij downloaden	zij downloadden	

o.t.t.	o.v.t.	voltooid deelwoord
ik fax	ik faxte	gefaxt
jij faxt / fax jij	jij faxte / faxte jij	ik heb gefaxt
hij/zij/het faxt	hij/zij/het faxte	
wij faxen	wij faxten	de gefaxte uren
jullie faxen	jullie faxten	
zij faxen	zij faxten	

Nog enkele voorbeelden:

hele werkwoord	o.t.t.	o.v.t.	voltooid deelwoord
rugbyen	rugby / rugbyt	rugbyde	gerugbyd
saven	save / savet	savede	gesaved
upgraden	upgrade / upgradet	upgradede	geügraded
stressen	stres / strest	streste	gestrest
lunchen	lunch / luncht	lunchte	geluncht
managen	manage / managet	managede	gemanaged
switchen	switch / switcht	switchte	geswitcht
racen	race / racet	racete	geracet

2. Grammatica: valkuilen van onze taal

Een lezergerichte tekst is een tekst zonder grammaticale fouten. Natuurlijk leest u iedere tekst die naar buiten gaat, eerst zorgvuldig door op vergissingen in de zinsbouw. En waarschijnlijk ziet u meer fouten in teksten van anderen dan van uzelf... Toch kent onze taal verschillende venijnige valkuilen, waar iedereen wel eens in valt. In dit hoofdstuk passeren er twaalf de revue.

2.1. Contaminaties en onbedoelde dubbele ontkenningen

- Wij moeten ons goed beseffen wat de gevolgen zijn
- De ondernemingsraad had bij de fusiebesprekingen weinig melk in de pap te brokkelen.

U voelt wellicht dat er iets mis is met deze zinnen. Een uitdrukking als *zich beseffen* is een onjuiste vermenging van *beseffen* en *zich realiseren*. In dezelfde sfeer ligt het door veel taalgebruikers verfoeide *zich irriteren* (*zich ergeren* en *irriteren*). In de uitdrukking *weinig melk in de pap te brokkelen hebben* worden de zegswijzen *niets in de melk te brokkelen hebben* en *een vinger in de pap hebben* op een wonderlijke wijze vermengd.

Dit type foutieve vermenging heet *contaminatie*. Contaminaties kunnen ook ontstaan door het verkeerd gebruik van woorden die verkapt ontkennend zijn:

- Met deze handige syllabus kunt u voorkomen dat u zo min mogelijk fouten maakt.
- In de lift geldt een niet-rookverbod.

Wees op uw hoede voor dergelijke opeenstapelingen van ontkenningen. U loopt het risico het omgekeerde te beweren van wat u eigenlijk bedoelt en in ieder geval maakt u het de lezer flink lastig.

2.2. Pleonasme en tautologie

- Witte sneeuw dwarrelde gestaag neer op de groene velden.

Deze zin bevat overbodige informatie. Vallende sneeuw is immers altijd wit en dat velden meestal groen zijn, weet ook iedereen. Dat had dus niet extra vermeld hoeven worden. Wellicht wilde de schrijver het tafereel echter zo beeldend mogelijk in taal vangen en koos hij welbewust voor deze stijlfiguur, die pleonasme heet.

Pleonasmen, en ook tautologieën, zijn uitdrukkingen waarin twee keer hetzelfde wordt gezegd. Bij een tautologie gaat het om twee dezelfde woordsoorten (*enkel en alleen*), bij een pleonasme gaat het om twee verschillende woordsoorten (*witte sneeuw, jonge baby's*). Een schrijver kan op deze wijze de aandacht vestigen op een bijzonderheid of zijn tekst meer kleur geven. Als de betekenisverhaling in het pleonasme echter geen duidelijke functie heeft, werkt dit stijlmiddel juist als betekenisverslapper.

Kijk maar eens naar de volgende voorbeelden:

- Ik heb dit opgenomen met mijn medecompagnons.
- De oppositie had kritiek op de al te overhaaste besluitvorming.
- De scholen tekenden een wederzijdse overeenkomst.
- Het lijkt mij beter om de vergadering tot later uit te stellen.
- Ik ben helaas gedwongen u dit te moeten mededelen.
- Daarom is het dan ook nodig extra op te letten.
- Deze ambtenaren willen zo optimaal mogelijk presteren.

Maak alleen gebruik van tautologie of pleonasme als ze een duidelijke functie hebben, bijvoorbeeld om een mededeling kracht bij te zetten:

- Hoe je de zaak ook wendt of keert, jullie zaten fout.
- Dat zal nooit ofte nimmer meer gebeuren.
- Bovendien is er, gratis en voor niets, extra ondersteuning mogelijk.

2.3. Foutieve samentrekking

Hier zet men koffie en over. Dit standaardgrapje over een opschrift dat bij een veerpont zou hebben gestaan, is het bekendste voorbeeld van een foutieve samentrekking.

Vergelijk de volgende zinnen:

- Paul heeft griep gekregen en Paul heeft zijn afspraak afgezegd.
- Paul heeft griep gekregen en zijn afspraak afgezegd.

In de tweede zin zijn het onderwerp en bovendien de persoonsvorm, *Paul* en *heeft*, weggelaten, waardoor de zin veel vlotter leesbaar is. Dit verschijnsel heet samentrekking. U mag echter alleen een zinsdeel weglaten als in de eerste zin een zinsdeel met dezelfde functie staat:

- Paul heeft griep en zijn afspraak afgezegd.

In dit geval kan *heeft* in het tweede zinsdeel niet worden weggelaten, omdat het daar hulpwerkwoord is en in het eerste zinsdeel niet. Dit is dezelfde fout als die bij de veerpont, waar men *zet* heeft weggelaten, terwijl het de eerste keer sloeg op *koffie zetten* en daarna op *overzetten*.

Foutieve samentrekkingen zijn niet altijd gemakkelijk te herkennen. Voorbeelden:

- De uitrijkaart wordt geprint en kunt u straks afhalen bij de garderobe.
- De depressieve patiënt vergaat de eetlust en slaapt slecht.
- Hij heeft een prachtige baan, maar er ook jaren voor moeten werken.
- Tegenslagen vinden wij leerzaam en vormen geen bedreiging voor ons.

2.4. Foute beknopte bijzinnen

Geïrriteerd door deze fout wordt een tekst maar al te snel weggelegd. In de deze zin lijkt het of de tekst geïrriteerd is. Dat kan niet de bedoeling zijn. Hier is sprake van een foute beknopte bijzin.

Wanneer een schrijver wil weten wat er fout kan gaan in een beknopte bijzin, moet eerst duidelijk zijn hoe een bijzin kan worden verkort. De volgende voorbeelden beginnen met een bijzin die loopt tot de komma:

- Nadat hij deze voorbeelden gelezen had, begreep hij het.
- Na deze voorbeelden gelezen te hebben, begreep hij het.
- Deze voorbeelden gelezen hebbende, begreep hij het.

Een bijzin kan worden verkort door het onderwerp (in dit geval *hij*) weg te laten, de vorm van het werkwoord te veranderen en het voegwoord (in dit geval *nadat*) te schrappen.

Wanneer mag men nu het onderwerp in een bijzin weglaten? Dit mag alleen als het onderwerp gelijk is aan dat van de hoofdzin (begreep *hij* het). Daarom is de eerste zin van deze paragraaf fout. Daar was het onderwerp van *geïrriteerd* de lezer, maar het onderwerp van *wordt weggelegd* is *een tekst*.

Enkele voorbeelden van foute beknopte bijzinnen:

- Na een welverdiende vakantie nam de Here tot zich mijn lieve echtgenoot.
- In euro's uitgedrukt schiet de minister er niets mee op.
- Verwikkeld in een moeizaam overleg vlogen de uren voorbij.

Strikt gezien zijn de volgende zinnen ook fout:

- Ingesloten treft u een nieuw contract aan.
- Bijgaand sturen wij u een kopie van het dossier.
- Onderstaand vindt u een overzicht van de kosten.

Deze drie formuleringen zijn niet juist, want de 'u' is niet ingesloten, de 'wij' gaat niet bij en evenmin staat 'u' onder. Maar in zakelijke correspondentie zijn ze wel algemeen geaccepteerd.

2.5. Te, ten of ter?

Alles waar te voor staat, is onderwerp van onzekerheid. Moet het los of aan elkaar, moet het te, ten of ter zijn? Een regel is moeilijk te geven, daarom volgen hier twee lijstjes.

Eerst een lijstje met woorden waarbij, afhankelijk van de spelling, betekenisverschillen optreden:

tegoed:	mijn tegoed was € 60
te goed:	hij is te goed voor deze wereld
tekort:	het tekort bedraagt miljoenen euro's
te kort:	die broekspijp is te kort
ten einde:	de voorstelling is ten einde
teneinde:	deze maatregel is nodig teneinde de misbruik te voorkomen
teveel:	geef mij het teveel maar terug
te veel:	ik heb te veel budget verbruikt
tenminste:	(althans) dat wordt tenminste beweerd
ten minste:	(minimaal) hij is ten minste driemaal gehoord
tenslotte:	(immers) hij heeft daar tenslotte niets over te zeggen
ten slotte:	(tot slot) ten slotte concluderen wij het volgende

Ook de volgende uitdrukkingen en woorden leveren vaak spellingproblemen op:

te allen tijde
 ten eeuwigen dage
 ten enenmale
 ten gevolge van
 te midden van
 tekortschieten
 tekortkomen
 temeer
 tenietdoen
 terzijde
 tevoren
 teweegbrengen
 te zamen

2.6. Als of dan?

Het woordje *als* is aan een ware zegetocht bezig. Steeds vaker hoor je zinnen als;

- Duitse hooligans zijn nog erger als Engelse.
- Pele was een betere voetballer als Crujff.

Vooraf in spreektaal wordt in dit soort zinnen zeer frequent als gebruikt, waar het volgens de traditionele regels dan hoort te zijn. In schrijftaal verdient het de voorkeur de traditionele regels te volgen.

Na een vergrotende trap volgt dan:

- Zij kan beter leren dan haar broer.
- Mijn reistijd is korter dan die van jou.

In een vergelijking waarin sprake is van een overeenkomst, gebruikt u *als*:

- Hij is even ervaren als zij.
- Er waren net zoveel mannen als vrouwen aanwezig.

Soms is juist de angst om te zondigen tegen deze als-dan-regel de oorzaak van een andere fout:

- De rechter heeft net zo goed naar de ene partij geluisterd dan naar de andere.

In deze fout is *dan* niet juist, het moet *als* zijn. De hier gemaakte fout heet hypercorrectie.

Een ander struikelblok is de woordcombinatie *niet dan nadat*, die regelmatig wordt verminkt tot *niet nadat*:

- De Tweede Kamer ging akkoord, maar niet dan nadat de minister aanvullende maatregelen had aangekondigd.

Als hieruit *dan* wordt weggelaten, ontstaat er een zin met een tegengestelde betekenis: de Kamer gaat dan niet akkoord, juist vanwege de aanvullende maatregelen.

2.7. Wier, wiens, waarvan of van wie?

Wier en *wiens* zijn oude naamvals vormen van *wie*; we gebruiken ze vooral in schriftelijke taal. Ze slaan terug op personen: *wier* op een vrouwelijk persoon of op meer personen, *wiens* op een mannelijk persoon. In plaats van *wier* en *wiens* kun je ook *van wie* gebruiken (maar niet: *waarvan*):

- Gerard, wiens auto wij mochten lenen, was niet thuis.
- Gerard, van wie wij de auto mochten lenen, was niet thuis.
- De minister, wier ambtstermijn ten einde liep, was niet populair.
- De minister, van wie de ambtstermijn ten einde liep, was niet populair.
- Verkeersovertreders, wier auto in beslag is genomen, kunnen beroep aantekenen.
- Verkeersovertreders, van wie de auto in beslag is genomen, kunnen beroep aantekenen.

Samentrekkingen van *waar* met een voorzetsel (zoals *waaraan*, *waarmee*) kunnen alleen worden gebruikt om te verwijzen naar dieren en dingen. In gesproken taal worden ze ook vaak gebruikt om te verwijzen naar personen. Kies in geschreven taal echter altijd voor een constructie met *wie* bij verwijzing naar personen (*aan wie*, *met wie*, enzovoorts).

2.8. Hij of zij? Hem of haar?

De regering heeft haar eigen verantwoordelijkheden, maar zij moet wel voeling houden met maatschappelijke ontwikkelingen.

In deze zin wordt met *haar* en *zij* verwezen naar de regering; dat is correct, want regering is een vrouwelijk woord. Vaak echter worden *haar* en *zij* ten onrechte gebruikt. Daarom in deze paragraaf een korte uitleg.

Alle zelfstandige naamwoorden hebben in het Nederlands een woordgeslacht: mannelijk (lidwoord: *de*), vrouwelijk (lidwoord: *de*) of onzijdig (lidwoord: *het*). Bij verwijzing naar een vrouwelijk zelfstandig naamwoord: *zij* en *haar*. En bij verwijzing naar een onzijdig zelfstandig naamwoord: *het* en *zijn*:

- De minister en zijn staf. (In deze zin is de minister kennelijk een man.)
- De regering en haar verantwoordelijkheden.
- Het comité en zijn aanhangers.

Vaak zult u niet weten of een woord mannelijk of vrouwelijk is: is een kast een hij of een zij? Daar kunt u alleen maar achter komen door een woordenboek te raadplegen. In het Groene Boekje staat bij mannelijke woorden de (m) en bij vrouwelijke woorden de (v). Bij een woord als *kast* treft u alleen maar *de* aan: dat betekent dat *kast* zowel mannelijk als vrouwelijk kan zijn. U heeft hier dus de keuze.

Soms kunt u ontkomen aan het mannelijk/vrouwelijk-dilemma door uit te wijken naar woorden als die of deze:

- De fractieleider verdedigde de motie fel, maar deze werd toch weggestemd.

Tot slot: namen van plaatsen, landen, (sport)clubs en dergelijke zijn meestal onzijdig (het huidige Ajax, het naoorlogse Portugal): Portugal is trots op zijn ontdekkingsreizigers

2.9. Die, dat of wat?

Moet u nu *dat* of *wat* gebruiken als u terug wilt verwijzen naar een zelfstandig naamwoord? In de spreektaal lijkt *wat* het meest populair. In de schrijftaal echter moeten we nog steeds onderscheid maken tussen deze twee verwijswaarden.

In het algemeen geldt dat u als betrekkelijk voornaamwoord *die* of *dat* moet gebruiken om te verwijzen naar een voorafgaand zelfstandig naamwoord:

- De zaak, die u bedoelt, is gesloten.
- Ik bekeek het bezwaarschrift dat te laat was ingediend.

We gebruiken *wat* als we terug willen verwijzen naar een hele zin of een overtreffende trap:

- Hij protesteerde daartegen, wat niet in goede aarde viel.
- Het beste wat hij kon doen, was vertrekken.

Het gebruik van *dat* of *wat* kan de betekenis van een zin dan ook sterk beïnvloeden:

- Ik gaf hem een boek, wat hij geweldig vond. (*wat* slaat terug op de voorafgaande zin: hij vond dus het feit, dat ik hem een boek gaf, geweldig, maar het boek wellicht onleesbaar);
- Ik gaf hem een boek, dat hij geweldig vond. (*dat* slaat terug op het boek: hij vond het boek geweldig).

2.10. Enkelvoud of meervoud

Het onderwerp en het bijbehorende werkwoord staan altijd beide óf in het enkelvoud óf in het meervoud. In eenvoudige zinnen als *De brief is verstuurd* / *De brieven zijn verstuurd* zal niemand deze regel overtreden. Maar zodra er meer informatie tussen het onderwerp en het bijbehorende werkwoord staat, gaat het gemakkelijk mis, zoals in de volgende zinnen:

- De oproerpolitie, die gealarmeerd was toen de betogers in grote aantallen oprukten in de richting van het kantoor van de Belastingdienst, moesten proberen orde op zaken te stellen.

Moesten moet in deze zin in het enkelvoud staan, maar onder invloed van het meervoud van *betogers* is het hier misgegaan.

Ook de constructie *een van de* zorgt in dit verband voor verwarring:

- Een van de bezwaarschriften die is ingediend, was niet op tijd.

Er zijn meer bezwaarschriften ingediend, waarvan er één niet op tijd was. De bijzin moet dus luiden: *die zijn ingediend,...*

Bij woorden voor een hoeveelheid, soort, maat, gewicht en tijd staat het werkwoord dat bij het onderwerp hoort, soms in het meervoud, soms in het enkelvoud. Voorbeelden:

- Een kudde kamelen staat in de wei.
- Een tiental ambtenaren protesteerde(n).
- Dat soort leidinggevenden vind ik geschikt.
- Honderd kilo appels was/waren uit de vrachtauto gerold.

Na *een aantal* kan zowel enkelvoud als meervoud volgen, maar na *het aantal* staat het werkwoord dat bij het onderwerp hoort, altijd in het enkelvoud:

- Een aantal kinderen bleef/bleven thuis vanwege de griep.
- Het aantal kinderen dat griep kreeg, was niet groot.

2.11. Alle of allen? Enkele of enkelen?

Woorden als *alle, andere, beide, deze, eerste, enige, enkele, laatste, meeste, sommige, verscheidene, weinige* moeten soms met een *n* aan het eind worden geschreven (*allen, anderen*), maar het is niet altijd duidelijk wanneer ze die slot-*n* krijgen.

Hiervoor bestaan de volgende vuistregels:

1. Deze woorden krijgen nooit een *n* als ze terugslaan op *dieren* of *dingen*.
  - Hij heeft de mappen op de kast gezet en ze alle voorzien van een sticker.
  - Er staan hier te veel stoelen. We moeten er enkele op de gang zetten.
2. Slaan de woorden terug op personen, dan gelden de volgende twee regels:
  - a. Ze krijgen *geen n* als ze worden gevolgd door het zelfstandig naamwoord waar ze op terugslaan of als dit zelfstandig naamwoord er gemakkelijk achter gedacht kan worden.
    - De meeste ontvangers bestuderen hun correspondentie niet heel grondig.
    - Vele mensen hebben de berichten ontvangen, maar weinige hebben deze goed gelezen.
  - b. Ze krijgen *wel* een *n* als ze niet worden gevolgd door het zelfstandig naamwoord waar ze op terugslaan of als dit zelfstandig naamwoord er ook niet gemakkelijk achter gedacht kan worden.
    - Velen kennen de wet niet meer.
    - Sommigen juichen de maatregel toe, maar anderen vrezen dat deze niets zal uithalen.
    - De bestuurders hadden beiden schuld.

2.12. Er vanaf of ervan af?

Wat is er mis met de volgende zinnen:

- Het hangt er vanaf wat je bedoelt.
- Wij gaan er vanuit dat u dat op tijd meldt.
- Voorlopig zien wij ervanaf.
- Ik keek ervan op.

Alleen de laatste zin is in orde. De moeilijkheid in dit soort zinnen schuilt in de vraag of je een combinatie als *er + van + af* aan elkaar of los moet schrijven: *er vanaf, ervan af* of ervanaf?

Voor de oplossing moet u kijken naar het volledige werkwoord. In de bovenste zin is dat *afhangen van*. *Af* hoort niet bij *van*, maar bij *hangen*. De correcte zin is dus:

- Het hangt *ervan af* wat je bedoelt.

In de tweede en derde zin gaat het om de werkwoorden *uitgaan van*, resp. *afzien van*.

De juiste schrijfwijze is derhalve:

- Wij gaan ervan uit dat u dat op tijd meldt.
- Voorlopig zien wij ervan af.

Het verschil in schrijfwijze is duidelijk te zien bij de werkwoorden *afvallen van* en *af vallen van*:

- Hij viel er vanaf (van het dak).
- Hij viel ervan af (van het dieet).

